

TANULMÁNY

A védői szerepkör értelmezése a külön eljárásokban

✍ *Bérces Viktor egyetemi tanársegéd, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Budapest)*

A Be. Ötödik Része szabályozza az ún. „külön eljárásokat”, amelyek lényegi sajátossága, hogy több-kevesebb eltérést mutatnak az általános szabályok szerint lefolytatott büntetőeljárásokhoz képest. Ezen speciális processzusokra elsősorban azért van szükség, mert esetükben a büntetőbírók által – az „átlagos büntetőügyek” kategóriájától – lényegesen különböző életviszonyok vizsgálata történik, ezzel összefüggésben pedig speciális anyagi jogi szabályok alkalmazására kerül sor. Előjáróban leszögezhető, hogy a külön eljárások feltétlen előnye a perek gyorsítása és egyszerűsítése az általános szabályok szerint lezajló „ügymenet” képest.

I.

A védői funkció a fiatalkorúakkal szemben lefolytatott bírósági eljárásban

1. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 447. § (1) bekezdése általános kívánalomként rögzíti, hogy a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárást az életkori sajátosságok figyelembevételével akként kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúak törvény iránti tiszteletét. *Traytler* ezen törvényi szabályból arra a következtetésre jut, hogy a védőnek részt kell vennie a terhelő adatok felderítésében is, hiszen jelen esetben éppen ez szolgálja a fiatalkorú érdekeit.¹ Ezt az elvárást azonban egyrészt „testidegennek” érzem az ügyvédi munkától, másrészt a védő sok minden más eszközzel és módon elősegítheti azt, hogy a speciális életkorral rendelkező védencét visszatartsa további bűncselekmények elkövetésétől.² Mindehhez pedig nem szükséges az, hogy a terhelő körülményekre is fókuszáljon.

A fiatalkorúakkal szembeni eljárásokban – hacsak a Btk. grammatikai értelmezését vesszük alapul – min-

denekelőtt a processzus „javító-nevelő” jellegén van a hangsúly. Újabb kérdést vet fel, hogy e tulajdonság végett *mennyiben felel a védő azért, hogy a terheltet beismerésre, illetőleg őszinte megbánásra sarkallja?* Úgy vélem, hogy ilyen etikai jellegű elvárást általánosságban sem velem, sem a többi „hivatásos eljárási szereplővel” szemben nem lehet megfogalmazni. A fiatalkorúak esetében különösen sokféle személyiséggel (pl. kifejezetten bűnöző hajlamú személlyel) találkozhat a gyakorló jogász, amellettt úgy gondolom, hogy egy 17-18 éves személy esetében már gyakran kialakul a „kora-érettség” állapota, amely lényegesen csökkenti a védő ilyen irányú feladatait.³ Emiatt egyébiránt túlzásnak érzem a Be. 447. § azon előírását is, amely a vádlott törvények iránti tiszteletének megerősítését kötelező jogalkalmazói célként jelöli meg.

2. A fiatalkorúakkal szembeni eljárás főbb specialitásai abban ragadhatók meg, hogy *a)* jelen személyi kör esetében az eljárásnak csak közvadra van helye *b)* annak ellenére, hogy a processzusban védő részvétele kötelező, kiemelt jelentősége van a törvényes képviselőnek, akinek a jelenléti, észrevételezési, felvilágosí-

1 *Bolgár György–Kárpáti László–Traytler Endre*: A bünyügi védő munkája. Budapest, KJK, 1965. 433.

2 Így például az arra való utalással, hogy a vádlottnak „több dobása nincs”, „örüljön, hogy megúsza próbára bocsátással”, stb. Az ilyen jellegű figyelemfelhívásokat egyébiránt a bíróságok is megteszik, de úgy vélem, mindez nyomatékosabbnak tűnhet egy védővel lefolytatott magánbeszélgetés során – akár az ügyvédi irodában, akár a bíróság folyosóján, stb.

3 Cannella szerint a gyermekek {illetőleg fiatalkorú személyek} gondolkodásmódja a különböző ismeretanyagok folyamatos bővülésével napról-napra fejlődik, noha még (általában) nem rendelkeznek a felnőttekéhez hasonló logikával. Ennek ellenére egyre befogadóbbak és nyitottabbak a külvilág eseményei felé. *Cannella, Gaile Sloan*: Deconstructing early childhood education: social justice and revolution. New York; Washington: Peter Lang GmbH Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1997. 47.

tás-kérsi, indítványtételi, valamint jogorvoslati jogára a védő jogai irányadók [Be. 451. § (1) bekezdés].

Ezen szabályok ismeretében az első kérdés az, hogy *hogyan oszlik meg a gyakorlatban a védelmi funkció ellátása a védő, illetőleg a terhelt törvényes képviselője között?* Helyes-e egyáltalán az, hogy a Be. a védővel azonos jogokat biztosít a törvényes képviselő számára – ezáltal mintegy „másodvédővé” emelve őt?⁴ Úgy vélem, hogy az ilyesfajta előírásoknak semmi akadálya nincs, hiszen egyfelől pont a terhelt személyiségének fokozott védelméből fakad az eljárás specialitása, másfelől a gyakorlatban amúgy sem tapasztalható, hogy a törvényes képviselők eljárási jogaikkal élve szándékosan akadályoznák az ügyvédi munkát. Más kérdés, hogy a nemzetközi gyakorlat azt mutatja, nincs teljes átfedés e két személyi kör eljárási jogainak vonatkozásában. „A védői jogállást arra megfelelő képzettséggel bíró jogalkalmazókra (ügyvédre, jogi egyetemi oktatóra stb.) bízák, nem a törvényes képviselőkre, akik általában laikusok és a büntetőeljárásban sem szerencsés módon – érzelmileg túl közel állók. Így gyakorta az ügy (bizonyítékok, kényszerintézkedések, stb.) helyes megítéléséhez szükséges „oldaltávolsággal” sem bírnak, ami inkább hátrány a terheltre nézve mint előny.”⁵

3. A másik alapvető kérdés, hogy szükséges *volna-e valamilyen további képesítési, avagy gyakorlati feltételhez kötni azt, hogy adott ügyvéd eljárhasson védőként egy fiatal korú terhelt védelmében?* Ha áttekintjük az eddigi magyar szabályozást, akkor megállapíthatjuk, hogy abban soha nem volt ilyen jellegű személyi kvalifikációra vonatkozó előírás (annak ellenére, hogy a bíróságok összetételében mára már „kikristályosodott” formában működnek fiatalok ügyeire specializálódott tanácsok). Ugyanakkor magam sem gondolom azt, hogy szükséges volna ilyen fajta jogszabályi feltétel.⁶ A fiatalokkal szembeni eltérő bánásmódhoz kapcsolódó követelmények végtére is „kisebbségi intelligenciával” felismerhetők,⁷ másrészt nem hiszem, hogy kialakítható lenne olyan ügyvédi képzési rendszer, amely egyértelmű (dogmatikus) jelleggel létre tudna hozni egy ilyen eljárási típusra a kizárólagosság igényével vonatkozatható magatartási kódexet. Ez

minden bizonnyal felesleges is volna, hiszen a tárgyalás menete lényegében semmiben sem különbözik a felnőtt korúakkal szembeni processzusoktól.

Mindazonáltal, a bizonyítási eljárás során a védőnek igenis „atyáskodnia” kell védence felett, ha az ilyen jellegű attitűdök hiányoznak a bírósági munkából. Különös tekintettel kell ügyelnie arra, hogy a védencével szemben megfogalmazott kérdések ne legyenek félelemkeltőek,⁸ s arra is, hogy ő maga egyértelmű és megválaszolható kérdéseket tegyen fel a vádlotti kihallgatás alkalmával.

4. A fiatalokkal szembeni büntetőeljárás további sajátossága az ügy közvetítői eljárásra való utalásának szélesebb körű lehetősége a felnőtt korú terheltekhez képest: ha ugyanis a fiatalok közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, az ügyész az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt egy évtől két évig terjedő időre a vádemelést elhalaszthatja [Be. 459. § (4) bekezdése]. Jelen alternatív vita rendezési módozat mára már egyébiránt alapvető jogi gyakorlattá vált a modern országokban,⁹ s lényegét tekintve abban áll, hogy a sértettnek nyújtott kárjövétel valamilyen formájával a terhelt mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól, avagy a bíróság vele szemben enyhébb szankciókat alkalmaz.

A védőnek ebben a vonatkozásban fajsúlyos teendői vannak: először is a fiatalok tudomására kell hoznia, hogy van ilyen lehetőség és azt ildomos is igénybe vennie (ha másért nem is, de legalább a „prius” elkerülése végett). Ugyanakkor az ügyvédnek is mindvégig körültekintően kell vizsgálnia, hogy a mediáció feltételei egyáltalán fennállnak-e, és ha igen, akkor azt már az eljárás kezdeti szakaszában (pl. a nyomozás során) kezdeményeznie kell. Megjegyezném: némileg furcsának vélem, hogy a közvetítői eljárásban a Be. pusztán a fiatalok törvényes képviselőjének részvételi kötelezettségéről ír, a védő tekintetében azonban ilyen előírást *expressis verbis* nem fogalmaz meg [Be. 459. § (3) bekezdése]. Erre pedig szükség volna, hiszen a közvetítői eljárásban is megkívántatik a szakmai elem, amihez nem mindig és nem feltétlenül bi-

4 Ehhez hozzátenném, hogy a Be. 452. § quasi „megtriplázza” a védelem alanyainak körét, hiszen előírja, hogy a gyámhatóság – a vádirat benyújtásáig az ügyész, azt követően a bíróság megkeresésére – eseti gondnokot rendel ki, ha 1. a törvényes képviselő a bűncselekményt a fiatalokkal együtt követte el, illetőleg az érdekei a fiatalok érdekeivel egyébként ellentétesek 2. a törvényes képviselő a jogainak gyakorlásában akadályozva van, vagy 3. a fiataloknak nincs törvényes képviselője, vagy nem állapítható meg, hogy ki a törvényes képviselője.

5 *Fenyvesi Csaba*: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Budapest–Pécs, Dialóg-Campus, 2002. 336.

6 Ezzel némileg ellenétes álláspontra helyezkedik Fenyvesi, aki szerint „a kirendelési gyakorlat is – biztos állítható – érdemibb védői munkát eredményezne, ha a fiatalokat arra felkészült, sajátos személyiségjegyekkel és ilyen irányú affinitással is bíró védőügyvédek látnák el.” Fenyvesi: i. m. 334.

7 Jelen esetben „a védői munkamódszer vezérfonala a közvetlenség {...} Még a legsúlyosabb esetben is már kezdetben meghitt léggömb kell teremteni a feszélyezettség kiküszöbölésére. {A védő} tegezze a fiatalokat még akkor is, ha az a nagykorúság küszöbén áll, önálló kenyérkereső. De ne a fölényesség, megvetés vagy magasabbrendűség hangnemében.” *Bolgár–Kárpáti–Trayler*: i. m. 433.

8 ld. ilyen esetekben feltétlenül észrevételeznie kell

9 Ahogy az ENSZ XI. Kongresszusán, 2005-ben elfogadott bangkoki deklaráció is jelzi, az áldozatvédelemmel kapcsolatos nemzetközi törekvések folyamatosak. In: Draft Bangkok Declaration Synergies and Responses: Strategic Alliances in Crime Prevention and Criminal Justice. Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Bangkok, 18–25 April 2005./CONF. 203/L.5, point 32. In: *Bérces Viktor*: A resztoratív igazságszolgáltatási koncepció érvényesülésének lehetőségei büntetőügyekben – különös tekintettel a mediációra és annak hazai szabályozására. Iustum, Aequum, Salutare, 2009/3. 142.

zonyulhat elégséges megoldásnak a mediátori (közvetítői) jelenlét.

5. A tárgyalás nyilvánosságának elve ugyancsak másképp értelmezendő fiatalkorú terhelték esetében. A Be. 460. § (1) bekezdés alapján a tárgyalásról a nyilvánosságot minden egyéb olyan esetben is ki kell zárni, amikor az a fiatalkorú érdekében szükséges. Az ilyen körülmények megítélése újabb feladatokat hárít a védőre, neki ugyanis minden esetben indítványoznia kell a nyilvánosság kizárását akkor, ha úgy véli, hogy az bármilyen módon zavarólag hathat a védencére.¹⁰ Utóbbi körülmény fennállása pedig igencsak valószínű akkor, mikor a terhelt nem egy folyamatosan „bíró-ságra járkáló megélhetési bűnöző”, hanem egy „megszéppent gimnazista.”

A vádlotti kihallgatás rendjének törvényi szabályozásával ehelyütt sem tudok egyetérteni: a 462. § (1) bekezdése alapján a fiatalkorú vádlott ügyében megtartott bírósági tárgyaláson a vádlott és a tanú kihallgatását a tanács elnöke (egyesbíró) végzi. Csak ezt követően nyílik lehetőség arra, hogy a vádlotthoz (és a tanúhoz) a védő is kérdést intézhessen. Úgy vélem, hogy a fiatalkorúakkal szembeni eljárásban mindig a védőnek kellene először megadni a jogot arra, hogy kérdezzen a vádlottól. Mindez azért lenne fontos, mivel a terhelt életkora és befolyásolhatósága miatt igen nagy jelentősége van a személyes ismertségnek, a korábról fennálló perszonális jellegű kapcsolatoknak. Márpedig ez csak a védő vonatkozásában lehet igaz, legfőképpen akkor, ha meghatalmazott ügyvédről van szó. Mindez nem azt jelenti, hogy a „keresztkérdézéses rendszer” mellett kívánok érvelni, sőt: ebben a processzusban egyenesen károsnak tartanám, ha a vádlotthoz amolyan „össze-vissza” jelleggel tehetne fel kérdéseket a védelem, illetőleg a vád képviselője. A lényegyet abban látom, hogy olyan kógens törvényi sorrendet kellene felállítani, amelyben először a védő, azután az ügyész, végezetül pedig a bíróság tehetné fel – a terhelt életkorának és személyiségének megfelelő – kérdéseit. Természetesen ezek után újból – ebben a sorrendben – lehetőség lenne a további kérdésre.

6. Ami a fiatalkorú előzetes letartóztatásának lehetőségét illeti, ezzel kapcsolatban a Be. leszögezi, hogy annak még az említett kényszerintézkedés különös feltételeinek fennállása esetében is csak akkor van helye, ha az a bűncselekmény különös tárgyi súlya folytán szükséges. (Be. 454. §). Ebben a körben leszögezhető tehát, hogy *a)* a védők szempontjából általában viszonylag sikeresnek bizonyulnak szabadlábra-helyezési kérelmek, *b)* ezek előterjesztése a felnőtt korúakkal szembeni eljárásokhoz képest csak ritkábban szükséges. A fiatalkorra való hivatkozás ugyanakkor

tapasztalataim szerint nem lehet sikeres akkor, ha valamilyen társas elkövetési formáról (pl. bűnszervezetben elkövetett cselekmény), avagy valamilyen kirívóan súlyos erőszakos cselekményről (pl. életveszélyt okozó testi sértés) van szó. A védőnek a törvény által nevesített joga egyébiránt az is, hogy indítványára a bíróság megváltoztathatja az előzetes letartóztatás végrehajtásának helyét [Be. 454. § (4) bekezdés].

7. Végezetül: nem tartom helyesnek a Be. azon rendelkezését, amely – a tárgyalásról lemondás szabályai alkalmazásának kizárásával – pont a fiatalkorúak elleni eljárásban kísérli meg maradéktalanul érvényre juttatni a tárgyalás közvetlenségének elvét (ld. Be. 463. §). Pont ez az a processzus ugyanis, amelyben a fiatalkorú vádlottat a lehető legszélesebb körben kellene megkímélni a bírósági eljárástól és az annak folyamánként esetlegesen fellépő stigmatizációs hatásoktól. Az ő esetükben az említett veszély fokozottabb mértékben áll fenn, s gyakorló védőként magam is tapasztalom, mit jelent egy kamasz számára a „bírói pulpitus” előtt állni. Emiatt szükségesnek tartanám azt, hogy a fiatalkorúakkal szembeni eljárásban még szélesebb körben legyen lehetőség a mediációs eljárás alkalmazására, illetőleg kerüljön sor a tárgyalásról lemondás szabályai alkalmazásának törvényi lehetőségére is.

II.

A védő a katonai büntetőeljárásban

I. A katonai büntetőeljárás esetében a védő részvételi kötelezettsége nem általános, csak akkor áll fenn, ha *a)* a bűncselekményre a törvény öt évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel *b)* a Be. 46. § által szabályozott esetekben, illetőleg *c)* ha pótmagánvádló lép fel (Be. 489. §). Ezen túlmenően a törvény csak a tárgyalási szak vonatkozásában teszi kötelezővé a védői jelenlétet.

A magam részéről úgy vélem, hogy jelen eljárásokban a per teljes menetében kötelezővé kellene tenni a védői jelenlétet, tekintettel arra, hogy a processzus különleges jogi szakismereteket igényel. Mindez valóban felveti a védői specializáció kérdését is, *addig azonban nem szabad „elmennie” a jogalkotónak, hogy a személyi kvalifikáció tekintetében csak sorállományú katonáknak tegye lehetővé a büntelmi védelmi tevékenység ellátását* – utóbbi előírás ugyanis minden bizonnyal sértene a védelmi tevékenység függetlenségének elvét. *Fenyvesi* írja: a sorállományú terhelték esetében gyakran a 18. életévüket alig meghaladó „fiatal-felnőttekről” van szó, akik főleg ezen állapot miatt is rászorulnának a teljeskörű, hathatós védelemre.¹¹

¹⁰ Jelen indítványát többek között erkölcsi okokkal is indokolhatja (Be. 237. §).

¹¹ *Fenyvesi: i. m.* 340.

2. A Bíróság a *Ciraklar vs Törökország* ügyben kimondta, hogy „nem tekinthető független és pártatlan bíróságnak, ha egy civil által az állam területi vagy nemzeti integritása ellen elkövetett bűncselekményt az állambiztonsági bíróság olyan tanácsban tárgyal, melynek tagja egy hivatásos katonai bíró, aki a katonai büntetőeljárás szabályzat hatálya alatt áll.”¹²

A *Findlay vs Egyesült Királyság* ügyben a Bíróság szintén megállapította a tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog megsértését, mivel a kérelmezővel szemben eljáró hadbíró az eljárás során nem bizonyult sem függetlennek, sem pártatlannak. A döntés indoka az volt, hogy „a rangidős tiszt központi szerepet játszott a kérelmező elleni büntetőeljárásban, szorosán összefonódott a büntető hatóságokkal, azzal többek között, hogy ő döntötte el, milyen vádat emeljenek, ő jelölte ki a hadbíró tagjait, a vádat és a védelmet képviselő tiszteket, és ő biztosította a tanúk megjelenését is a tárgyaláson.”¹³

III.

A védő a magánvádas eljárásban

1. A magánvádas eljárásnak a védői tevékenységre is kiható specialitásait mindenekelőtt abban jelölném meg, hogy a terhelt bűnösségének bizonyítása a magánvádolt terheli [Be. 494. § (1) bekezdés]. *Mindebből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a védőnek könnyebb dolga lehet egy laikkussal, mint egy „hivatásos eljárási szereplővel” (ld. ügyész) szemben a védelmi tevékenység kifejtése során.*

„A magánvádas eljárásban {azonban} a védői jogállítás – sehol másutt nem található sajátossága – fedezhető fel, nevezetesen a védő egyúttal vádlóvá is válhat.”¹⁴ Ennek eszköze a viszonyvád, ami a hagyományos védői feladatok szempontjából kissé furcsa jogkörnek tűnik. A törvény emiatt előírja, hogy jelen állapotot csak akkor következhet be, ha arra a meghatalmazás hatálya kiterjed [Be. 495. § (2) bekezdés]. Minderre a védőnek figyelmeztetnie kell védencét a megbízás elfogadásakor, hiszen a viszonyvád emelése gyakori jelenségnek mondható.

2. Az eljárás feljelentésre indul meg, amelyben elő kell adni, hogy a feljelentő ki ellen, milyen cselekmény miatt és milyen bizonyítékok alapján kéri a büntetőeljárás lefolytatását. A védőre már itt is komoly szerep hárulhat a tekintetben, hogy a feljelentés jogi minősítése kérdésében az eljáró hatóságok álláspontját megkérdőjelezze, illetőleg magának a feljelentésnek a

hiteltérdemlőségét megingassa. A fő gond ezzel kapcsolatban az, hogy a meghatalmazásra már általában csak közvetlenül a személyes meghallgatás előtt kerül sor, emiatt a védő számára kevesebb idő áll rendelkezésre az ügy jogi és ténybeli alapjának megismerésére, valamint a védtaktikai kérdések tisztázására.

Amennyiben a bíróság személyes meghallgatást tart, akkor erről a védőt és a feljelentő képviselőjét egyaránt értesíti. A tárgyaláson a bíróság csak akkor ismerteti a vád, illetőleg a viszonyvád lényegét, ha a magánvádlnak nincs képviselője, illetve a vádlottnak nincs védője.

A tárgyaláson a bíróság hallgatja ki a vádlottat és a tanút, illetőleg hallgatja meg a szakértőt [Be. 509. § (2) bekezdés]. A kérdezési jog gyakorlására vonatkozóan más előírást nem tartalmaz a törvény, holott jelen esetben is szükséges lenne a kérdezési sorrend pontos rögzítése. Ebben az eljárásban ugyan indokolatlannak tartanám a „keresztkérdézéses” szisztéma alapesetként történő szabályozását, azonban úgy vélem, hogy ha van ügyész, illetőleg meghatalmazott védő a tárgyaláson, akkor a bírói kérdések után ezen személyeknek – mégpedig ebben a sorrendben – kellene megadni a lehetőséget arra, hogy a feljelentéssel kapcsolatban kérdéseket tegyenek fel. Ezt a lehetőséget pedig a törvénynek külön rögzítenie kellene.

IV.

Védői feladatok a terhelt „bíróság elé állítása” esetében. A „bíróság elé állításhoz” hasonló konstrukciók Európában.

1. Az ügyész a terheltet a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül bíróság elé állíthatja, ha *a)* a bűncselekményre a törvény nyolcvévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel, *b)* az ügy megítélése egyszerű és *c)* a bizonyítékok rendelkezésre állnak és *d)* a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte [Be. 517. § (1) bekezdés].

A bíróság elé állítás specialitása a *vádló „rövid feljegyzésében”* rejlik, amelyet az ügyész csak a vád előadásakor ad át a bíróságnak, illetőleg a védőnek. (Ez tehát tulajdonképpen amolyan vádiratot helyettesítő „mini-dokumentum.”) Fenyvesivel ellentétben¹⁵ úgy vélem, hogy a bíróság elé állításig eltelt 30 napos határidő alatt is törekednie kellene az ügyésznek arra, hogy az üggyel kapcsolatos jogi álláspontját mielőbb eljuttassa a bíróság, illetőleg a védő számára. Minél szűkebb körben kell megvonni annak lehetőségét, hogy az ügyvéd (illetőleg a bíróság) a tárgyalás napján

12 Fenyvesi: i. m. 341.

13 Fenyvesi: i. m. 341.

14 Fenyvesi: i. m. 341.

15 Fenyvesi: i. m. 343.

szembesüljön a vádban foglaltakkal. Akármilyen rutinos védőről is van szó, a *minőségi jogszolgáltatás követelménye* megkívánja, hogy az eljárási szereplők minimum 1–2 nappal a tárgyalás előtt megkapják az ügyiratokat. Jóllehet, mindez nemcsak a vádhatóság képviselőin múlik, hiszen nem lehet „kibekkelni” az olyan helyzeteket, amikor a védő meghatalmazására közvetlenül a tárgyalás napján kerül sor. A kirendelések esetében azonban jelen problematikát rugalmasabban lehetne kezelni.

2. *Botos* szerint „kisebb ügyekben {...} a bíróság elé állítás lehetőségét intézményesíteni kellene: például tettenérés esetén úgy, ahogyan az Franciaországban van: nyomban a bíróság elé kellene állítani az elkövetőt, nyomozási szakban erről csupán rövid feljegyzés készülne, amely tartalmazná az elkövető és a tanúk nevét, a helyszínt, valamint az elkövetés módját. Bár eretnokségnek hangzik, mégis azt kell mondanom, hogy a rendőrkapitányságokon létrehoznom az ügyeletes bírói rendszert (az ügyeletes ügyészi rendszerrel együtt) és az előállítási ügyekben az ügyeletes ügyész szóban előterjesztett indítványára az ügyeletes bíró nyomban dönthetne az előreláthatóan is kisebb tartamú büntetés mértékéről és neméről. Ez ellen a határozat ellen az érdekelt ügyésznek, a vádlottnak, továbbá esetleges védőjének fellebbezési joga lehetne a városi bíróságokhoz, és a városi bíróságok ugyancsak egyes bírói eljárásban döntenének a fellebbezés alaposágáról vagy alaptalanságáról, a helyes büntetési nem és mérték alkalmazásáról, esetleges további bizonyítás felvételéről. A városi bíróságok tehát – egyúttal, mint fellebbezési bíróságok – végleges határozatot hozhatnának.”¹⁶

Jelen elgondolást kissé problematikusnak vélem az eljárási feladatok megoszlása szempontjából, ugyanis a rendőrkapitányságokon működő ügyeletes-rendszer olyanná tenné a jogszolgáltatást, mintha a bírói ítéletek rendőri utasításra születnének meg. A nyomozó, illetőleg ítélező szervek munkája egymáshoz képest nemcsak hogy független, de annak is kell látszania. Az a terhelt, akivel szemben már a rendőrségen ítéletet hoznak, joggal érezheti azt, hogy ügyében sérül a pártatlanság elve. Azzal a nézőponttal sem tudnék egyetérteni, amely az ilyen „gyorsított ügyekben” – a jogorvoslati rendszert felülírva – a helyi bíróságok (2013-tól járásbírók) hatáskörébe adná a fellebbezési eljárás lefolytatásának lehetőségét, azzal meg pláne nem, hogy az általuk hozott határozat – további

rendes jogorvoslati lehetőség hiányában – jogerős és végrehajtható legyen. Úgy vélem, hogy az addig kizárólag elsőfokú tárgyalásokon ítélező bírák többsége nem tudna mit kezdeni azzal a metódussal, hogy egyik nap tényállás-felderítési, másik nap pedig felülvizsgálati jellegű tevékenységet folytat. „Summa summarum”, álláspontom szerint a bíróság elé állítás nem igényel szervezeti átalakítást és az eljárás „hivatásos szereplővel” szemben sincs szükség bármiféle szakmai jellegű specializációt szolgáló előírásra.

3. Ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, és az ügyész a gyanúsítottat bíróság elé kívánja állítani, közli a gyanúsítottal, hogy mely bűncselekmény miatt, milyen bizonyítékok alapján állítja bíróság elé. Az ügyész haladéktalanul gondoskodik arról, hogy a gyanúsított védőt hatalmazhasson meg, ha a gyanúsítottnak nincs védője, védőt rendel ki. Ha a terhelt őrizetben van, gondoskodik arról, hogy a védő a terhelttel a tárgyalás előtt beszélhessen [Be. 518. § (1) bekezdés].¹⁷ A tárgyaláson a védő részvétele kötelező [Be. 522. § (1) bekezdés].

A vádlottat és a tanút a tanács elnöke hallgatja ki [Be. 523. § (1) bekezdés]. Jelen előírást azonban csak annyiban tartanám indokoltnak, amennyiben a vádhatóság képviselője, illetőleg a védő a felkészülési idő rövidségére hivatkozva nem él a „keresztkérdés” lehetőségével. Jóllehet, utóbbi körülmény szinte mindig fennáll a bíróság elé állítás esetében, mégsem lenne szabad automatikusan és kizárólagosan a bíróság jogaként megjelölni az említett személyek kihallgatását. Hovatovább, némi hiányérzetem van azzal kapcsolatban, hogy jelen processzus törvényi szabályai között szó sem esik a védő eljárási jogosultságairól. Ez annál is inkább indokolt lenne, mivel annak gyors lefolyása eleve több garanciális elem beiktatását követelné meg, ennek azonban nyomát sem látjuk a törvényben.¹⁸

4. Ami a „gyorsított eljárások” nemzetközi szabályozását illeti, azok közül mindenekelőtt az olasz példát emelném ki. Az olasz büntetőeljárás kódexben „*giudicio direttissimo*” néven futó perjogi konstrukció feltételei hasonlóak a magyar szabályozáshoz, ugyanakkor némi eltérés tapasztalható a határidők tekintetében: az ügyésznek a tettenéréskor elfogott gyanúsítottat 48 órán belül az illetékes bíró elé kell állítania; ha viszont az ügyész úgy látja, hogy – a tiszta bizonyítási helyzet ellenére – az eljárás rövidsége nem elegendő a tel-

16 *Botos Gábor*: Néhány gondolat a büntetőeljárás koncepciójához. *Rendészeti Szemle*, 1994/9. 16–21. In: *Fenyvesi*: i. m. 344.

17 Az ügyész a vádlottat a nyomozó hatóság közreműködésével vagy egyéb módon a bíróság elé állítja, a védőt rövid úton megidézi, és biztosítja, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. Gondoskodik továbbá arról, hogy a tárgyaláson jelen legyenek, akiknek a részvétele kötelező, illetve jelen lehessenek, akiknek a részvétele nem kötelező [Be. 520. §].

18 Mindazonáltal vannak olyan elvi jellegű döntések, amelyek garanciális jelleget próbálnak kölcsönözni ezen eljárásnak. Így például: feltétlen eljárási szabálysértést és felülvizsgálati eljárást eredményező ok valósul meg, ha a bíróság elé állítás esetén az elsőfokú bíróság a tárgyaláson szakértői bizonyítást rendel el, majd a szakvélemény több hónappal később történt beérkezése után az ügyész és a védő távollétében megtartott tárgyalás alapján hozza meg az ítéletét (LB Bfv. 1. 735/1998. sz., illetve BH 1999/5.201. sz. jogeset) In: *Fenyvesi*: i. m. 343.

jeskörű nyomozáshoz, indítványozhatja a közvetlen eljárást, amelyben 90 nap áll rendelkezésre a nyomozás lefolytatására.¹⁹

Az Angliában honos gyorsított eljárásban (*Accelerated Procedure*) a vádlott írásban értesítheti a vádhatóságot arról, hogy beismerő vallomást kíván tenni. Ha ezt elfogadják, lefolytatják az eljárást, s ennek során még tárgyalást sem szükséges tartani. Ez a modell egyébiránt inkább a Be. rendszerében külön processzus-típusként nevesített „tárgyalásmellőzéses” eljáráshoz hasonlítható.²⁰

Végezetül: ami Kelet-Európát illeti, ebben a régióban is elmondható, hogy szinte mindenütt a reformtörekvések közé tartozik a büntetőeljárás gyorsítása, egyszerűsítése, a „terhelt – vád” kiegyezés valamilyen formájának felerősítése az officialitás elvével szemben. Ezek a reformintézkedések egyúttal az eljárásban részt vevő személyek – köztük a védő – jogainak és a kontradiktórius eljárásnak az erősödését is eredményezik, amit lényeges fejlődési tényezőnek vélek az ügyvédi hivatásrend jövője szempontjából.

V.

A védői szerepkör értelmezése a távollévő terhelttel szembeni eljárásban

A távollévő terhelttel szemben lefolytatott büntetőeljárás talán az egyik legkényesebb kérdése az „alkotmányos büntetőjog” egészének. Ez esetben arról van szó, hogy a jogalkotó – kényszerűségi okból – felülírja a tárgyalás közvetlenségének elvét a hatékony bűnüldözéshez és a jogszolgáltatás folyamatosságához fűződő állami célkitűzésekkel. Felvet-e közjogi jellegű aggályokat jelen elgondolás? Úgy vélem, igen, de a törvényhozónak nincs más választása, az állam rendfenntartó funkciója miatt tehát „expressis verbis” nem lehet alaptörvény-ellenesnek tekinteni ezt a külön eljárást. (Hozzátennem, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága is csak igen szűk körben tartja elfogadhatónak a vádlott távollétében tartott tárgyalást.)²¹

Jelen processzus-típus tehát az ismeretlen helyen, illetőleg az olyan külföldi állam területén tartózkodó terhelteket érinti, akiknek kiadatására nincs lehetőség, vagy azt megtagadták és a büntetőeljárás felajánlására sem került sor. Az ilyen eshetőségekre felkészülve vezette be a Be. rendszerébe az 1999. évi CX.

törvény a távollévő terheltekkal szembeni eljárás lehetőségét.²²

Még a jogban járatlan személyek számára is érzékelhető, hogy *ebben a konstrukcióban különösen fontos szerepet kap a védő, mint a terhelt „meghosszabított jobb keze.”* Természetesen a Be. is akként rendelkezik, hogy a vádlott távollétében tartott tárgyaláson a védő részvétele kötelező [Be. 530. § (1) bekezdés]. Ezt mintegy kiegészíti az a szabály, hogy ha a vádlott érdekében korábban nem járt el védő, az ügyész a tárgyalásnak a vádlott távollétében történő megtartására irányuló indítványában védő kirendelését is indítványozza.

Az Alkotmánybíróság a 14/2004. (V. 7.) AB-határozata meghozatalakor áttekintette az Emberi Jogok Európai Bíróságának az ismeretlen helyen lévő terhelttel szembeni eljárásra vonatkozó fontosabb megállapításait, melyek közül az alábbiakat emelném ki: „{...} a törvényalkotónak fel kell lépnie az indokolatlan távollétek ellen; a szabályozás kialakításában azonban a nemzeti államok széles körű mérlegelési joggal rendelkeznek {...} nem terhelhető a bűncselekménnyel vádolt személyre annak bizonyítása, hogy nem kívánta kivonni magát az igazságszolgáltatás alól, illetve rajta kívül álló okból nem tudott eleget tenni a megjelenésnek, és nem szankcionálható azzal, hogy korlátozzák a védő közreműködésével történő védelemhez való jogát, akár az első fokú bíróság előtt, akár a jogorvoslati eljárásban.”

A hivatkozott AB-határozat kimondta azt is, hogy „a tárgyaláson megjelenés jogáról le lehet mondani {...} a büntető hatalmat gyakorló szerveknek alkotmányos kötelezettsége a terhelt személyének megállapítása és hollétének felkutatása {...} nem hárítható az elkövetőre annak terhe, hogy az állam mulasztása miatt a büntetőeljárás ideális célja, az igazságos és rendeltetését betöltő büntetés kiszabása nem teljesülhet.” {11/1992. (III. 5.) AB-határozat ABH 1992, 77, 92.}

Az idézett AB-határozat leszögezi azt is, hogy „a jogállamiság normatív tartalma, valamint az alkotmányos büntetőjog garanciális követelményei {...} megkívánják, hogy az állam a távollévő terhelttel szembeni büntető igény érvényesítésére olyan szabályokat alkosson, amelyek egyensúlyt teremtenek a terhelt alkotmányos jogainak védelme és a büntető igazságszolgáltatás megfelelő működésével kapcsolatos társadalmi elvárások között. {...} Az eljárás alkotmányossági megítélése szempontjából fontos sajátossága, hogy az eljárás egyes szakaszaiban vagy az egész eljárás folyamán hiányzik a tisztességes eljárás és a védelemhez

19 *Pusztai László*: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából. *Magyar Jog*, 1991/4. 236. In: *Fenyvesi*: i. m. 344–345.

20 *Lévai Miklós*: A büntetőjogi jogkövetkezmények rendszere Angliában és Walesben; kriminálpolitikai tanulmányok. *Kriminológiai Közlemények*, 1991/42. 34. In: *Fenyvesi*: i. m. 345.

21 *Bárd Károly*: Tárgyalás a vádlott távollétében – emberi jog – dogmatikai analízis. In: *Wiener A. Imre* Ünnepi kötet, ELTE-ÁJK, Libri Amicorum 10. 213. In: *Nagy Anita*: Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában. PhD értekezés, Miskolc, 2007. 217.

22 *Fenyvesi*: i. m. 351.

való jog egyik lényeges részlemele: a terhelt személyes joggyakorlásának és személyes védekezésének lehetősége {...} ahhoz, hogy az eljárás tisztességes minősége megmaradjon, {...} a terhelt távollétében történő eljárás szabályaiban a kivételesség és az átmenetiség követelményeinek kell érvényesülniük.”²³

Fenyvesi szerint jelen jogintézmény csak akkor alkalmazható, ha a terheltté nyilvánítás hivatalosan is megtörtént²⁴ (tehát nem lehet szó ezen eljárási normák érvényesüléséről akkor, ha feljelentett, illetőleg olyan személyről van szó, akivel szemben bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja „pusztán” fennáll). Ezzel a nézőponttal egyet tudok érteni, hiszen maga az Alaptörvény is csak büntetőeljárás alá vont személyekről szól a terhelték esetében [XXVIII. Cikk (3) bekezdés], ennek grammatikai értelmezéséből pedig számomra az tűnik ki, hogy egy feljelentés, avagy valamiféle – esetenként megalapozott – gyanú még nem elégséges feltétele az „eljárás alá vontság” megállapításának. Ahhoz több minden szükséges, de leginkább az, hogy adott személy gyanúsított minőségben idézést kapjon a nyomozó hatóságtól, illetőleg az ügyészségtől. Ha erre sor kerül, de a terhelt az eljárási jog szempontjából „távollévőnek” minősül, akkor (és csak ekkor) van helye a Be. 526–532. § alkalmazásának.

Fontos jogi, illetőleg taktikai kérdés, hogy milyen tartalmú nyilatkozatokat tehet meg a védő a távollévő terhelt védelmében. Egyáltalán, hol húzódnak a bűnügyi védő képviselői jogának határvonalai az ilyen eljárásokban?²⁵ A magam részéről úgy vélem, hogy a bűnösség elismerése, avagy tagadása tekintetében semmiféle érdemi nyilatkozatot nem lehet tenni a terhelt helyett – még akkor sem, ha annak van ilyen szándéka, és azt valamilyen informális módon a védő tudomására hozza. A bűncselekmény elkövetéséhez fűződő tudati, illetőleg pszichikus viszony feltárása csak közvetlen módon, a vádlottnak a bíróság előtti megjelenése alkalmával tárható fel aggálymentesen, ebben a tekintetben tehát az ügyvédnek semmiféle mozgásteret nem biztosíthat a törvény. Magam sem gondolom ugyanakkor azt, hogy az ilyesfajta korlátozás az eljárásnak pusztán „segítőjévé, asszisztálójávé” tenné a védőt.²⁶ Már csak azért sem, mert annak eljá-

rási jogait semmiben sem érinti a terhelt távolléte, legfeljebb nehézkessé válik számára a bizonyítási eljárásban való aktív közreműködés – legfőképpen akkor, ha a terheltet nem ismeri és az korábban semmiféle nyilatkozatot nem tett az ügyvel kapcsolatban.

VI.

A védői befolyásolás lehetősége „tárgyalásról lemondás” esetében

1. A tárgyalásról lemondás hazánkban viszonylag új eljárási lehetőségnek tekinthető, hiszen csak az 1999. évi CX. törvénnyel került be a magyar büntetőeljárás kódexbe. Jelen esetben angolszász eredetű jogintézményről van szó („*plea bargaining*”),²⁷ ugyanakkor a magyar szabályozás alapján mégsem lehet „vegytisztán” vádalkunak tekinteni, mivel hiányzik belőle az ügyész és a védő közötti „vásári alkudozás” jellegzetes formája.²⁸ Megjegyzendő, hogy az USA büntetőeljárás rendszerében is igen népszerű és bevett e gyakorlat: 1. David akként jellemzi e konstrukciót, mint amelyben a védők igen gyakran igyekeznek védencüket rábeszélteni a beismerésre – mindezt a várható büntetés enyhítése érdekében²⁹ 2. az említett államban statisztikailag is igazolt, hogy a terhelték többsége inkább ezt az „utat” választja ahelyett, mint hogy megjelenjen a bíróság előtt.³⁰

A Be. alapján ha a terhelt a vádemelést megelőzően bűnösségére is kiterjedő beismerő vallomást tesz és a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság az ügyész indítványára, nyilvános ülésen hozott ítélettel megállapíthatja a vádirattal egyező tényállás, valamint a vádirattal egyező minősítés miatt a vádlott bűnösségét, és büntetést szabhat ki, illetve intézkedést alkalmazhat [534. § (1) bekezdése]. Leszögezhetjük tehát, hogy mivel a törvény a terhelti beismerő vallomáshoz pozitív jogkövetkezményeket fűz,³¹ emiatt egyben lehetőséget ad arra is, hogy a „terhelt önrendelkezési szabadsága” érvényesüljön. Annak ellenére pedig, hogy ettől a terhelt még nézetem szerint nem válik az eljáró hatóságok „ügyfelévé”, jelen konstrukció a modern eljárási jogok egyik fontos „sarokkövének” te-

23 A T/3522 alkotmányellenes és a szakmai szabályokkal ellentétes rendelkezései. In: Ügyvédek lapja, 2011/4., 12.

24 Fenyvesi: i. m. 352.

25 Fenyvesi: i. m. 352.

26 Fenyvesi: i. m. 352.

27 „Az Egyesült Államokban a büntetőügyek több mint 90%-ában a vádemelést követően az ügyész, illetve a vádlott és védője között lefolytatott vádalku és az ennek eredményeként létrejött megegyezés határozza meg a további bírósági eljárás menetét. Amennyiben a vádlott a megegyezés szerinti bűncselekményben beismeri bűnösségét s ezzel lemond arról a jogáról, hogy ügyében az esküdtbírók döntson, úgy az egyesbíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján hozza meg ítéletét. Az így megspórolt bizonyítás és a rövid tárgyalás fejében az ügyész a vádbeli bűncselekményt enyhébben minősíti, illetve a bíróság a minősítés változatlansága esetén is jelentősen enyhébb büntetést szab ki.” Kiss Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. XXXIII. 158-176. In: Fenyvesi: i. m. 346.

28 Kiss Anna: A büntetőeljárás reformja. Kriminológiai Tanulmányok 38. {szerk.: Irk F.} OKRI, Budapest, 2000. 181. In: Nagy Anita: i. m. 233.

29 Davis, James r.: Criminal justice in New York City. Jefferson; London, McFarland & Company, 1990. 7.

30 Adler, Freda-Mueller, Gerhard O.W.-Laufer, William S.: Criminology. New York {etc.}, McGraw-Hill, 1991. 418.

31 Ilyennek lehet tekinteni azt, hogy az eljárás terhe alól hamarabb szabadul, ügye pedig – az általánoshoz képest – enyhébb elbírálás alá esik.

kinthető. (Más kérdés, hogy alkalmazási körének meghatározása tekintetében a jogalkotónak meglehetősen óvatosnak kell lennie, akárcsak a közvetítői eljárás esetében.)

Ha a bíróság a vádiratban megjelölt tényállással, minősítéssel és az ügyész által indítványozott büntetés, illetve intézkedés nemével – a Be. 537. §-ban meghatározott személy elleni vádemelés esetén – mértékével, illetve tartamával egyetért, akkor az ügyet az ügy iratainak a bírósághoz érkezését követő hatvan napon belül nyilvános ülésre tűzi ki [Be. 541. § (1) bekezdés]. A nyilvános ülésen a védő részvétele kötelező [541. § (2) bekezdés].

Utóbbi előírásra reflektálva úgy vélem, hogy a bírósági eljárásban való kötelező védői részvétel szükséges, de nem elégséges feltétele e külön eljárás aggálymentes alkalmazhatóságának. Ebben a tekintetben törvényi módosításra lenne szükség és már onnantól kezdve be kellene állnia a „védőkényszernek”, amikor az ügyész a tárgyalásról lemondás lehetőségéről és annak következményeiről tájékoztatja a terheltet [Be. 538. § (7) bekezdés]. A jelen kérdésben való döntés esetében ugyanis egyfelől felmerülhet a vádhatóság általi befolyásolás lehetősége, valamint az is, hogy a terhelt a későbbiekben „meggondolja magát” és a nyilvános ülésen megtagadja a vallomástételt. Márpedig el kell kerülni azt, hogy a hatóságok „felesleges kört fúsanak le” a nyilvános ülés megtartásával. A terhelti döntésnek tehát több szempontból is komoly súlya van. De továbbra is kérdés marad, hogy ha a védő már a nyomozati szaktól kezdve eljár a terhelt védelmében, akkor mit kell tanácsolnia a védencének e processzus igénybevételével kapcsolatban?

Úgy vélem, hogy ennek a módozatnak csakis előnye lehet a terhelt számára. Túl azon, hogy nem teszi ki a bírósági eljárás okozta stigmatizációs hatásoknak, a Be. rögzíti azt is, hogy a bíróság az ítéletben csakis az ügyész által a vádiratban indítványozott nemű büntetést, vagy intézkedést szabhat ki, illetve alkalmazhat [534. § (2) bekezdés]. Mindemellett, szabadságvesztés kiszabásakor a Btk. – védők által oly sokszor hivatkozott – „enyhítő szakaszának” alkalmazása a bíróság törvényi kötelezettsége. *A védőnek tehát pusztán ott kell „résen lennie”, hogy az ügyészi indítvány arányos és elfogadható legyen.*

A terhelt szempontjából garanciális jellegűek a Be. azon szabályai, melynek alapján *a)* a vád és az indítványok ismertetését követően a bíróság tájékoztatja a vádlottat a tárgyalásról lemondás és a bíróság előtt tett beismerése következményeiről [542. § (2) bekezdés] *b)* ezt követően a bíróság a vádlottat felhívja, hogy nyilatkozzék lemond-e a tárgyalásról, illetve a bűnösségét elismeri-e (azaz még itt is változtathat korábbi

döntésén) [542. § (3) bekezdés], végezetül *c)* a nyilatkozat megtétele előtt a bíróság lehetővé teszi, hogy a vádlott a védővel tanácskozzék [Be. 542. § (4) bekezdés]. E konzultáció azonban már általában rövid, formális jellegű, hiszen az a terhelt, aki a vádszakaszban, védő jelenlétében megállapodott az ügyésszel, nagy valószínűséggel nem válik „ingataggá” a bírósági eljárásban sem.

Persze nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy a vádlott a bíróság előtti vallomástételt megtagadja, avagy a korábbi vallomását visszavonja. Ebben az esetben a bíróság az ügyet tárgyalásra utalja, s e végzés ellen fellebbezésnek nincs is helye [Be. 542/A. § (1) bekezdés]. Komolyak tehát az ilyen terhelti „pálfordulásnak” a következményei. *A védő feladata ilyenkor az, hogy érintkezési jogával élve – akár tárgyalási szünetet is kérve – mindent elkövessen annak érdekében, hogy a vádlotti attitűdökön változtasson.* Úgy vélem egyébiránt, hogy a hasonló terhelti magatartások általában csak akkor fordulnak elő, ha a vádlott már a vádszakaszban is „ferdített” vallomást adott elő annak érdekében, hogy „megússza” a bírósági eljárást.³²

2. A Be. – nagyon helyesen – nevesíti azt az eshetőséget is, amikor a vádlott beszámítási képessége, beismerésének önkéntessége vagy vallomásának hitelt érdemlősége iránt ésszerű kétely mutatkozik [Be. 542/A. § (2) bekezdés]. Az ilyen körülményeket minden eljárási szereplőnek (bíróság, ügyész, védő) egyforma súlyal kell vizsgálnia, hiszen olyan jellegű kérdésről van szó, amely az egész jogszolgáltatási folyamat korrektsége szempontjából relevánsnak bizonyulhat. A védőnek sem szabad tehát arra törekednie, hogy számára egyébként nyilvánvaló, avagy gyanús körülményeket (pl. a terhelt korábban többször állt pszichiátriai kezelés alatt, a hozzátartozója hajszolta bele a hamis beismerésbe, stb.) „eltussoljon” a bíróság előtt csak azért, hogy hamarabb befejeződjön az ügy. Ilyenkor meg kell magyaráznia a terheltnek azt is, hogy az ügyvédnek ilyen fázisban – már csak etikai szempontból is – igazmondási kötelezettsége van, tehát az eljáró szervek figyelmét kifejezetten fel kell hívnia minden egyes jogsértésre, avagy zavaró körülményre.

A vádlott kihallgatásának befejezése után – amennyiben jelen van – az ügyész, ezt követően a védő felszólalhat [Be. 542/A. § (4) bekezdés]. A Be. tehát nem perbeszédekről, hanem felszólalásokról ír, amely egyébként elfogadható, hiszen a bíróság előtt ebben az esetben sem folyik olyan jellegű érdemi bizonyítás, amely valamiféle hosszas végindítványt indokolna. (Megjegyezném azt is, hogy ha a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak, a bíróság az ügyet tárgyalásra utalja.)³³ A védői szerepkör vonatkozásában

32 Ha pedig ez így van, akkor a védőnek gondosan mérlegelnie kell azt is, hogy nem lehet-e több előnye a rendes bizonyítási eljárásnak, mint egy „tízperces ügymenetnek.”

33 E végzés ellen pedig szintén nincs helye fellebbezésnek [Be. 542/A. § (6) bekezdés].

tehát inkább azokat az eseteket tartom relevánsnak, amikor az ügyvédnek észrevételezési jogával élve „el kell tántorítania” a bíróságot az esetleges vádtól eltérő meggyőződésétől.

Végezetül: a tárgyalásról lemondás elnevezésű külön eljárásról elmondható, hogy bevezetése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az elmúlt 12 év alatt az ügyek elenyésző százalékában alkalmazták amiatt, mert a Btk. szerinti csökkentett büntetési tételkeretek végett az ügyészség vonakodott attól, hogy ilyen tárgyú indítványokat terjesszen elő. Vitatható újtásként könyvelhető el ugyanakkor a legfeljebb nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetettség, mint feltétel megszüntetése, illetve a bűncselekmény halált okozó jellege, mint a jogintézmény alkalmazását kizáró ok törlése.³⁴

VII.

A védő a „tárgyalásmellőzéses” eljárásban. A védő jelenléti jogával kapcsolatos kérdések. Nemzetközi kitekintés.

A „tárgyalásmellőzéses” eljárás a „tárgyalásról lemondáshoz” hasonlítható külön eljárás, hiszen a terhelt beismeréséhez ugyanúgy pozitív jogkövetkezményeket kapcsol (tehát „az opportunus elvét juttatja győzelemre”).³⁵

Az eljárás alkalmazhatóságának feltételei: *a)* a törvény a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését, a közérdekű munkát, a pénzbüntetést, a foglalkozástól eltiltást, a járművezetéstől eltiltást, a kiutasítást, a kitiltást – katonával szemben a lefokozást, a szolgálati viszony megszüntetését, a rendfokozatban visszavetést és a várakozási idő meghosszabbítását is – vagy a próbára bocsátás alkalmazását lehetővé teszi; *b)* a tényállás egyszerű; *c)* a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte; *d)* a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető [Be. 544. § (1) bekezdés].

A tárgyalás mellőzésével hozott végzés ellen fellebbezésnek nincs helye; az ügyész, a magánvádló, a vádlott, a védő, a magánfél és az egyéb érdekelt ugyanakkor a kézbesítésétől számított nyolc napon belül tárgyalás tartását kérheti. A kérelem alapján a bíróság kötelező jelleggel tárgyalást tart. [Be. 548. § (1) bekezdés].

A védelem szempontjából garanciális fontosságú törvényi szabály, hogy a bíróság a vádlott terhére szóló kérelem hiányában csak akkor szabhat ki súlyosabb büntetést, illetve alkalmazhat súlyosabb büntetés helyett alkalmazott intézkedést, ha a tárgyaláson új bizonyíték merül fel, és ennek alapján a bíróság olyan új tényt állapít meg, amelynek folytán súlyosabb minősítést kell alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kell kiszabni, illetőleg súlyosabb büntetés helyett alkalmazott intézkedést kell alkalmazni [Be. 549. § (4) bekezdés].

Megjegyezném, hogy a védőnek a tárgyalás mellőzésére irányuló kérelme nem függ semmiféle terhelti beleegyezéstől, vagy tiltástól. A védő tehát lehet kérelmező önállóan és a terhelttel együtt is, mint ahogy a terhelt is lehet önállóan kérelmező. Ennek megfelelően a jelenléti kötelezettség elmulasztásával kapcsolatos kérdéseket az alábbiakban szükséges rendszerezni: *a)* ha csak a terhelt a kérelmező és ebben a minőségében nem jelenik meg a tárgyaláson, akkor a kérelmet visszavontnak kell tekinteni; *b)* ha mindketten (terhelt, védő) kérték a tárgyalás tartását, akkor a terhelt távolmaradása még önmagában nem minősítheti a kérelmet visszavontnak;³⁶ *c)* ugyanez a helyzet akkor is, amikor a kérelmező terhelt megjelenése esetén a szintén kérelmezőnek minősülő védő nem jelenik meg.³⁷

A leginkább vitatható és okszerű kérdés az, hogy önálló védői kérelmezés esetén a védő igazolatlan távolmaradása maga után vonja-e a „visszavonási” jogkövetkezményt akkor, ha a kérelmezőnek nem minősülő terhelt megjelenik a tárgyaláson?³⁸ Jelen kérdés megvitatásánál abból kell kiindulni, hogy a bíróság nemcsak „formáljogi”, hanem döntéshozó fórum is, amelynek a lehető legrugalmasabban kellene kezelnie a perjogi szabályokat akkor, ha ahhoz a terheltnek kiemelt érdeke fűződik. Márpedig mi lehet kiemeltebb érdek annál, minthogy a terhelt „bizonyítani tudja a saját igazát”, hogy érdemi részese lehessen a kontradiktórius eljárásnak?

Jóllehet, a jelenlegi szabályozás értelmezése szerint jelen körülmények között nem lehet az

eljárást folytatni, tehát a bíróság keze „meg van kötve”. Emiatt *egyetértek Fenyvesi azon álláspontjával, amely szerint a bíróságnak ilyen esetekben a terhelt akaratától kellene függővé tennie a további eljárást.* Ebben a körben nyilatkoztatnia kellene a megjelent (de nem kérelmezőnek minősülő) terheltet abban a vonatkozásban, hogy hozzájárul-e a védő tárgyalás-tartási ké-

34 A T/3522. sz. tervezet, amely egyszerűsítette az eljárási szabályokat, másrészt a Btk. szerinti csökkentett büntetési tételeket nem általánosságban, hanem csak az ún. együttműködő terhelt esetében tarja fenn, egyéb esetekben a terhelt tárgyalásról lemondó nyilatkozatát a Btk. 87. § (2) bekezdése szerinti, ún. egyszeres leszállási szabály alkalmazásával rendeli honorálni. In: A T/3522 alkotmányellenes és a szakmai szabályokkal ellentétes rendelkezései: i. m. 15.

35 *Farkas Ákos–Róth Erika*: Büntetőeljárás. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsgépellátó Kft., Budapest, 2007. 423. In: *Nagy Anita*: i. m. 247.

36 Mindez abból a dogmatikai felismerésből is következik álláspontom szerint, hogy a védő önálló eljárási szereplőnek minősül.

37 *Fenyvesi*: i. m. 348.

38 *Fenyvesi*: i. m. 348.

relmének „hallgatólagos” visszavonásához. Ha hozzájárul, akkor tárgyalást nem lehetne tartani. Ha nem járul hozzá, akkor a későbbiekben tárgyalást kellene tartani, a meg nem jelent védőt pedig a meg nem jelenéshez kötődő szankciókkal lehetne sújtani.³⁹

Ezen perjogi konstrukcióval kapcsolatban számos nézőpont megjelent a magyar jogirodalomban, melyek közül ehelyütt Erdei álláspontját emelném ki: eszerint „a kontinentális megoldások – köztük a magyar is – az inkvizitórius negatív tapasztalatok emléke alapján – igyekszik biztosítani a beismerés önkéntességét, ám főszabályként fenntartja a tárgyalási formát, holott erre a valóban önkéntes és aggálytalan beismerés esetén nem feltétlenül van szükség. {...} Az eredmény: erős inkvizitórius jegyeket mutató külön eljárás, amely közvetett, írásbeli, nem nyilvános, nyomozási túlsúlyt mutat és a terhelt beismerését alapvető követelményként kezeli. Az ilyen jegyek pedig az angolszász modellben már csak azért sem mutathatók ki, mert a bűnösség beismerése legalább a bíró előtt is elhangzik.”⁴⁰

VIII.

A „kiemelt jelentőségű ügyek” megjelenésének hatása a védelemhez, illetőleg a védőhöz való jog érvényesülésére

A „kiemelt jelentőségű ügyek” csoportjának a magyar büntetőeljárás rendszerbe történő bevezetése elsősorban a védelemhez való jog érvényesülésének szempontjából vetett fel alkotmányossági, illetőleg nemzetközi jogi aspektusú aggályokat. Az eljárás ugyanakkor megítélésem szerint jelenleg is sok más jogállami fontosságú alapelvet érint, korábban pedig maga az Alkotmánybíróság is foglalkozott ezen processzus-típussal.

A testület 14/2004 (V.7.) AB-határozatában leszögezte, hogy e megoldás „a különjárási rendszerbe nem illeszkedik. Hatálya nem meghatározott személyi kör az általánoshoz képest eltérő büntetőjogi felelősségén {...} nem a terheltnek az aktuális büntetőel-

járás alatti speciális helyzetén {...} alapszik {...} az új fejezet egymással anyagi jogi kapcsolatba nem hozható, egymáshoz semmilyen jogi logika mentén nem kapcsolódó bűncselekmények miatt,⁴¹ egyes bűncselekmények esetén pedig ezt továbbszűkítve, meghatározott személyi kör által elkövetett ilyen bűncselekmények miatt indult eljárásokra nézve állapít meg olyan eljárási szabályokat, amelyek értelme nem világos, az általános eljáráshoz való viszonyuk tisztázatlan {...} A rendelkezések önkényesek, rendszeridegenek. Igazolható büntetőeljárás céljuk nincs, nem képeznek koherens összességet, a tisztességes eljáráshoz való, az Alkotmánybíróság által korlátozhatatlannak tekintett alapjogot minden ésszerű ok nélkül sértik.”⁴²

Jóllehet, az Alkotmánybíróság racionális és messzemenőig jogállami szemléletet tükröző döntése nyomán⁴³ a „kiemelt jelentőségű ügyek” terhelti és védői jogokat sértő eljárási rendelkezései kikerültek a törvényből, mégis szükségesnek tartom, hogy néhány sor erejéig reagáljak a korábbi szabályozással kapcsolatos visszasságokra.

Ezen ügytípusnak a magyar büntetőeljárás rendszerbe történő bevezetését magam is több okból aggályosnak véltem, hiszen egyfelől felülírta a bírósági szervezet területi alapú szerveződésének elvét azzal, hogy a legfőbb ügyész döntése alapján állapított meg illetékességi okot. Márpedig a törvényes bíróhoz való jog megkívánja, hogy bármely, jogvita eldöntésére köteles bíróság a törvény alapján, előre meghatározott absztrakt szabályok szerint alakuljon meg. Mindemellett, az eljárásban részt vevő egyéb személyeknek (terhelt, védő, sértett, stb.) a lakóhelyük vagy egyébként a Be. szerint az ügy elbírálására illetékességgel rendelkező bíróság helyett más bíróságra kellett (volna) utazniuk azért, hogy egyáltalán élhessenek eljárás jogjaikkal.⁴⁴

*A korábbi szabályozás súlyosan sértette a védelemhez való jog és a „fair” eljárás nemzetközileg elismert elvét is, hiszen az őrizet első negyvennyolc órájában a terhelt és a védő érintkezése a konkrét ügy egyedi körülményei alapján az ügyész intézkedésére megtiltható volt. Jóllehet, a Be.-ben a mai napig is van lehetőség a terhelt és védője kapcsolatfelvételének korlátozására, sőt kizárására is – így például akkor, amikor a védőt az eljáró hatóság kizárja az eljárásból az előzetes letartóztatás tartama alatt.*⁴⁵

39 Fenyvesi: i. m. 348.

40 Erdei: Az inkvizitórius és a kontradiktórius vonások a büntető eljárási jogrendszerekben: i. m. 211. In: Fenyvesi: i. m. 346

41 Be. 554/B. §

42 Sem a büntetési tétel, sem a bűncselekményekkel sértett jogi tárgy, sem más jogi indok nincs arra, hogy a törvényjavaslat éppen ezeket a bűncselekményeket tekinti „kiemeltnek”. In: A T/3522 alkotmányellenes és a szakmai szabályokkal ellentétes rendelkezései i. m. 13.

43 166/2011.(XII.20.) AB-határozat

44 Ld. korábbi Be. 554/G. §. Ezzel kapcsolatban utalnék a Magyar Helsinki Bizottság honlapján közzétett véleményre, amely szerint „a védő elzárása a kiemelt jelentőségű ügyben érintett terhelttel egyértelműen ellentétes a most előkészítés alatt álló büntetőeljárás irányelvvel {...}” In: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the right of access to a lawyer. In: A T/3522 alkotmányellenes és a szakmai szabályokkal ellentétes rendelkezései i. m. 9.

45 A Be. 135. § (4) bek. alapján, ha bizonyítható, hogy a terhelt az előzetes letartóztatásának foganatba vételét követően a védőjével való kapcsolattartás felhasználásával 1. szökést készít elő 2. a tanúk befolyásolásával vagy megfélemlítésével, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat megsemmisítésével, meghamisításával vagy elrejtésével az eljárás megghiúsítására törekszik, illetőleg 3. újabb, szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény elkövetésére hív fel, a bíróság – a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványára – a védőt az eljárásból kizárhatja. Kóhalmi szerint ugyanakkor e törvényhely „súlyos jogállami aggályokat ébreszt” {...} „Mi alapján „bizonyítható,” hogy a

Utóbbi előírás ugyanakkor bűnmegelőzési, nem pedig pusztán „nyomozás-taktikai” célokat szolgál, emiatt adott esetben elfogadható. (Más kérdés, hogy e lehetőség eljárási szabályait konkrétan kellene tartalmaznia a törvénynek.)

Mindemellett, a magyar szabályozást tekintve nemzetközi jogba ütközött az őrizetbe vétel maximális időtartamának 120 órára történő felemelése is, hiszen egyértelmű előírások voltak (vannak) abban a vonatkozásban, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíró elé kell állítani. A magyar szabályozás „kirívóságán” nem enyhített az a – jelenleg is hatályban lévő – előírás sem, amelynek alapján az eljárásban a védő részvétele kötelező (Be. 554/D. §). Mindazonáltal e kényszerintézkedés tartamának meghosszabítása nyilvánvalóan azt a célt szolgálta, hogy a terhelt „hadd tegyen csak vallomást” az őrizetbe vétel ideje alatt, hiszen ebben a védője feltehetőleg úgyis megakadályozná. Ez persze megint csak olyan, az ügyvédi karral szembeni alaptalan „prejudikáció” volt, amely szükségessé tenné a mindenkori jogalkotó és a Magyar Ügyvédi Kamara közötti kapcsolatrendszer rendezését.

A fentiek alapján kikövetkeztethető, hogy a „kiemelt je-

lentőségű ügyek” konstrukciója olyan szintű polémiát (és zömmel elutasítást) váltott ki a magyar jogalkalmazásban, illetőleg jogtudományban, amilyenre álláspontom szerint csak kevés példa akadt a rendszerváltozást követő időszakban. A jogalkotó a korábbi reform indokolása során mindazonáltal feltehetőleg azt emelte ki, hogy vannak olyan közérdekű, illetőleg a „társadalomra különösen veszélyes” cselekmények, amelyeknek az elbírálását ésszerű időn belül, soron kívül kell megoldani, mégpedig a hatékony felderítéshez fűződő állami érdek maximalizálásával. Noha a 166/2011. (XII.20.) AB-határozatnak köszönhetően sor került a védői funkciót szabályozó eljárási normák „konszolidálására”, változatlanul úgy vélem, hogy a modern büntetőeljárás jogoktól teljességgel idegen a „fontos” és „kevésbé fontos” ügy közötti különbségtétel (ld. ahogy Panzer írja: minden büntetőügynek megvan a maga teljes önállósága).⁴⁶

Mindemellett úgy vélem, hogy az állami büntetőhatalom funkciója már régóta nem a különböző társadalmi elvárásoknak, a közvélemény értékítéletének való megfelelés, hanem az, hogy a retribúció, a prevenció és a resztoráció⁴⁷ jegyében feloldjon egy alapvetően perszonális jellegű konfliktust, amely elsősorban az elkövető és a sértett⁴⁸ között manifesztálódik.

védő pl. szökést készít elő? Milyen bizonyítási szabályok érvényesülnek? Ki jogosult bizonyítani? Mi történik az alapeljárással mindaddig, amíg ez a „bizonyítás” folyik? A feltett kérdésre csak egyetlen helyes jogalkotói válasz lehet, e jogszabályhely azonnali hatályon kívül helyezése.” *Kóhalmi László: Jogállami büntetőeljárás – védői észrevételek. In: Kriminológiai Közlemények Különkiadása. Bizalom – társadalom – bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Szeged, 2005. október 6–7., 53.*

⁴⁶ *Panzer, Franz: Der Zusammenhang im Strafprozess. Erlangen, Buchdruckerei Karl Döres, 1930. 7.*

⁴⁷ A manapság egyre „divatosabbá” váló resztoratív igazságszolgáltatási koncepció egy olyan konfliktus-kezelő módozat, amely az érintettek {...} részvételén alapul és aktív kapcsolatot feltételez a törvény által felállított közvetítő hatóságokkal is. *Marshall, Tony F.: A report by the Home Office Research Development and Statistics Directorate. London, Information & Publications Group, 1999. 5.*

⁴⁸ Érdekesképpén megjegyzendő, hogy az USA gyakorlatában az áldozatokat (sértetteket) számos szerző inkább a „survivor” (tkp. túlélő) kifejezéssel illeti, mivel utóbbi megjelölés álláspontjuk szerint sokkal inkább „előremutató” jellegű, kevésbé helyezi a hangsúlyt a bűncselekmény okozta káros hatásokra, az annak következtében fellépő kiszolgáltatottságra, stb. *Karmen, Andrew: Crime Victims. An introduction to Victimology. California, Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company, 1984. 1.*